

The classicism and the taxation as a fiscal instrument

Tanya Todorova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

Abstract: The discussion on the role of the state, the amount of public revenue and the budget balance to maintain a balance between economic stability and social justice has continued since the dawn of classicalism as an economic ideology. The need for an active participation of the state in the economy and the use of taxes as a fiscal instrument has been examined by the most distinguished classics of economic thought.

In the present study, the role of taxation as a fiscal instrument is the object of research, the subject is the evolution of economists-classics' views on taxes. The aim is to clarify whether classicism accepts or rejects the idea of state activity in the economy.

Keywords: classicism, fiscal policy, public revenues, taxes; fiscal instruments.

Класицизмът и ролята на данъците като фискален инструмент

Таня Годорова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Дискусията, свързана с ролята на държавата, размера на публичните приходи и бюджетното салдо за поддържане на баланс между икономическа стабилност и социална справедливост, продължава от зората на класицизма като икономическа идеология. Необходимостта от активно участие на държавата в икономиката и използването на данъците като фискален инструмент е изследвана от най-изявените класици на икономическата мисъл.

В настоящата разработка обект на изследване е ролята на данъците като фискален инструмент, а предмет – еволюцията във възгледите на икономистите-класици по отношение на данъците. Целта е да се изясни дали класицизмът приема или отхвърля идеята за държавна активност в икономиката.

Ключови думи: класицизъм, фискална политика, публични приходи, данъци; фискални инструменти.

По-значимите функции на държавата придобиват относителна самостоятелност с общественото развитие. За да се добие по-пълна представа за същността на данъците и фискалната политика като инструменти за макроикономическа стабилизация и постигане на икономически растеж, е необходимо да бъдат осмислени изразените становища по този въпрос в оформилата се като една от основните икономически школи, а именно класическата.

Класическата концепция за функциониране на икономиката доминира през осемнадесети и деветнадесети век. Тя се свързва с господстващата роля на принципа „laissez faire – laissez passer”. Класицизмът отстоява идеята, че държавата трябва да изпълнява минимум дейности, т.е. публичните разходи и приходите на обществото да бъдат в ограничен размер. Икономистите класици, също така, смятат, че пазарът е свършен регулатор на икономическите отношения и необходимостта от провеждането на фискална политика за макроикономическа стабилизация е в ограничени граници. Техните идеи, обаче, еволюират и

тази еволюция отразява развитието на самата държава и промяната на нейната роля по отношение на икономическото развитие.

Проблемът за държавните приходи е задълбочено изследван в теорията на най-изтъкнатия класик – *Адам Смит*. В книга V на „Богатството на народите” Смит осмисля въпроса за дохода на владетеля или държавата. Източниците на държавни приходи на обществото са два: на първо място, това са различни фондове, като капитал или земя, които принадлежат специално на държавния глава или на държавата; на второ място, което със сигурност няма по-маловажно значение, това са различните видове данъци – данъци върху рентата, върху печалбата, върху работната заплата и върху всички видове доходи¹. Според Адам Смит данъците е необходимо да бъдат в умерени граници. Размерът на данъците е трябва да бъде ограничен, по неговите думи, поради факта, че „един неразумен данък често е голямо изкушение за контрабанда”².

Смит осъзнава, че са налице четири основни принципа, по отношение на данъците: всеки поданик на държавата, трябва да дава своя дял за издръжка на правителството, в съответствие със своите възможности, т.е. доходи; размерът на данъка, да е твърдо определен; събирането на данъците, да става по удобен за данъкоплатеца начин; сумата на събираните данъци да е идентична с тази, която постъпва в държавната хазна, т.е. бюрокрацията да не е прекалено голяма. Очевидната прозорливост на Адам Смит по отношение на икономическата ефективност на данъчното облагане произтича от справедливостта и полезността на гореизброените принципи. Всяко едно правителство, в съвременни условия, също се стреми към справедливо разпределение на данъчното облагане сред данъкоплатците, устойчивост на провежданата данъчна политика и улеснение по отношение събираемостта на данъците. Не на последно място стремежът днес е към оптимизиране на данъчните ставки с цел постигане на максимален размер на данъчните приходи в бюджета, висок икономически растеж и устойчиво икономическо развитие.

Въпреки че е убеден привърженик на принципа „Laissez faire, laissez passer”, Смит защитава налагането на данъци в икономиката, чрез които да се финансират извършваните от държавата публични разходи. Мнението му, че е налице обратна зависимост между данъчните ставки и данъчните приходи, е актуално два века по-късно. Според него „...високите мита (данъци бел. авт.) често носят на държавата по-малък приход, отколкото тя би могла да получи от по-умерени мита”³. По този начин Адам Смит представя една ранна версия на концепцията за „оптималната данъчна ставка“, известна в съвременната икономическа литература като „крива на Лафер“. Оптимумът на размера на данъците може да се идентифицира с определена точка, в която максимална част от данъкоплатците имат желание да бъдат облагани и съответно ще плащат добросъвестно дължимите данъци. Тези възгледи са верни и повече от две столетия по-късно и продължават да привличат изследователи, които имат за цел да обосноват зависимостта между данъчната ставка и данъчните приходи. Така е, защото основната цел е оптимална събираемост на данъците и максимализиране на данъчните приходи, а не налагането на високи данъци, които обезкуражават желанието на хората за труд и предприемаческа инициатива. По-ниският размер на данъците е условие както за привличането на чуждестранни капитали в националната икономика, така също и за успешното функциониране на националния бизнес.

Либералното отношение на Адам Смит към намесата на държавата в пазарните отношения се свежда и до формулираните от него класически принципи на финансово-икономическата политика на държавата:⁴ умерена стопанска дейност на държавата; уравновесен и бездефицитен държавен бюджет; неутрална финансова политика; принципът на

¹ Смит, А. Богатството на народите. ИК „Рита”, С., 2006, с. 769-858.

² Смит, А. Богатството на народите. ИК „Рита”, С., 2006, с. 778.

³ Смит, А. Богатството на народите. ИК „Рита”, С., 2006, с. 834.

⁴ Вж. Стоянов, В. Теоретични основи, еволюция и революция на финансите. Висше училище „Колеж по икономика и администрация”, Пловдив, ИК Марица, 2005, с. 57.

„едната десета”, т.е. разходите, които са необходими на държавата, за да изпълнява своите основни и ограничени функции, да не надвишават 10% от произведеното от стопанска дейност. Това от своя страна, навежда на мисълта, че защитаваният от Смит либерализъм се отнася и за данъчните приходи, които също следва да са в размер до 10% от БВП. Адам Смит е категоричен, че не трябва да се допуска неуравновесен или дефицитен бюджет, защото той има вредни последици за икономическото развитие на държавата. Той дори предлага, ако се натрупа държавен дълг да се въведе извънреден данък за неговото погасяване. Държавата задължително трябва да следва неутрална бюджетно-приходна и бюджетно-разходна политика.

От казаното става ясно, че във възгледите на Адам Смит относно държавните приходи на обществото могат да се търсят корените на съвременните теории за публичните приходи и провежданата фискална политика. Откриват се множество ценни идеи, които са актуални и днес. Основните **изводи** са:

Първо. Независимо от всичко, казано от Адам Смит в защита на свободно функциониращата пазарна икономика, той е бил дълбоко убеден, че за да функционира държавата и за да извършва разходи за определени дейности, които пазарът не може или не е привлечен да осъществи са необходими приходи в държавната хазна, като съществена част от тях е в резултат на налаганите от държавата данъци.

Второ. Тези възгледи са изключително актуални, като се има предвид стремежът на съвременните държави към ограничаване на бюджетните дефицити, редуциране на държавния дълг на отделните страни и възприемане на неолибералните идеи за провеждане на фискална политика в условията на балансиран бюджет, пропорционално данъчно облагане и умерени публични разходи.

Трето. Като модерен мислител Адам Смит осъзнава и пръв дефинира наличието на зависимост между размера на данъците и данъчните приходи. Фактически проблемите, които той засяга, са свързани с необходимостта от принципи и правила, свързани с данъчното облагане с цел максимализиране на данъчните приходи.

Представителят на песимистичното течение в класицизма – *Дейвид Рикардо*, също е застъпник на тезата за ограничена намеса на държавата в икономиката. За разлика от Смит обаче, Рикардо отделя по-голямо внимание на разпределението на доходите, чрез провеждането на адекватна данъчна политика. В по-конкретен аспект той е защитник на тезата, че държавата трябва да събира множество данъци: върху рентата, земята, имуществото, златото, печалбата, заплатите и др. Освен това Рикардо изследва природата на т. нар. десятък, или данък върху брутната произведена продукция от земята. Този данък се заплаща от потребителя и е ранна версия на известните в съвременни условия „косвени данъци“⁵. Убеждението на Рикардо, че „всяка държава зависи от силата на своето правителство”⁶ е актуално и днес, защото правилната и предвидима данъчна политика допринася за устойчиво нарастване на производството и за постигане на икономически растеж.

В резултат на анализа на класическите възгледи за публичните разходи се оформят следните **изводи**:

Първо. През годините се налага твърдото мнение, че икономистите класици са упорити защитници на крайните „laissez-faire” икономически отношения и на саморегулиращия се свободен пазар. Те обаче са категорични, че икономиката може да функционира само в рамките на определени ограничения, съчетаващи личните интереси с тези на цялото общество.

Второ. Според икономистите класици, доколко държавата трябва да участва в икономическия живот, е относителна величина. Детайлният преглед на класическите съчинения, свързани с ролята на държавата в икономиката, показва, че те поставят ударение

⁵ Ricardo, D. Principles of Political Economy and Taxation. Cosimo Classics, 2006, p. 123.

⁶ Ricardo, D. The Works and Correspondence. Cambridge University Press, 1952, Vol. VII, p. 344.

върху въпроса за регулиращата роля на правителството и за необходимостта от събиране на данъци за финансиране на държавната дейност.

В заключение може да се обобщи: *първоначалното мнение, че класиците са против държавната активност в икономиката и осъществяването на адекватна данъчна политика се дължи на „липсата на знания, получени от първоизточника за съдържанието и, разбира се, за контекста на класическите съчинения”⁷. Тяхното отношение към плащането на данъци може най-подходящо да се опише чрез цитат от Адам Смит: „Но за лицето, което ги плаща, всеки данък е белег не за робство, а за свобода”⁸.*

Литература

1. Смит, А. Богатството на народите. ИК „Рита”, С., 2006.
2. Стоянов, В. Теоретични основи, еволюция и революция на финансите. Висше училище „Колеж по икономика и администрация”, Пловдив, ИК Марица, 2005.
3. O’Brien, D., R. The Classical Economists Revisited. Princeton, 2004.
4. Ricardo, D. Principles of Political Economy and Taxation. Cosimo Classics, 2006.
5. Ricardo, D. The Works and Correspondence. Cambridge University Press, 1952, Vol. VII.

⁷ O’Brien, D., R. The Classical Economists Revisited. Princeton, 2004, p. 327.

⁸ Смит, А. Богатството на народите. ИК „Рита”, С., 2006, с. 808.